

به آن مستحب دانسته شده است.^۳ ابن زباله (م. ۱۹۹ق.) از این ستون یاد نکرده است.^۴

◀ منابع

تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره: اصغر قائدان، مشعر، ۱۳۸۶ش؛ تعمیر و توسعه مسجد شریف نبوی: ناجی محمد حسن، ترجمه: آیتی، مشعر، ۱۳۸۷ش؛ الدرّة الثمينة فی اخبار المدينة: محمد بن محمود النجار (م. ۶۴۳ق.)، به کوشش صلاح الدین، مرکز بحوث و دراسات المدینه، ۱۴۲۷ق؛ الغدير: الامینی (م. ۱۳۹۰ق.)، بیروت، دار الكتاب العربی، ۱۳۸۷ق؛ المعالم الاثيرة: محمد محمد حسن شراب، بیروت، دار الكتاب العربی، ۱۳۸۷ق؛ موسوعة مكة المكرمة و المدينة المنورة: احمد زکی یمانی، مصر، مؤسسة الفرقان، ۱۴۲۸ق؛ وفاء الوفاء: السمهودی (م. ۹۱۱ق.)، به کوشش السامرائی، مؤسسة الفرقان، ۱۴۲۴ق.

سید محمود سامانی

استوانه حنّانه: ستونی در

مسجدالنبی ﷺ که از جدایی پیامبر ناله

سرداد

حنّانه از حنّ به معنای صدای طرب‌انگیز یا غمگینانه است.^۵ این ستون از ستون‌های روضه

(م. ۱۲۷۰ق.) هنگام مرمت و تعمیر بنای مسجد نبوی، محراب قدیمی تهجد را تعمیر و ناسازی کردند و بر روی آن با خطی زیبا این آیه را نوشتند: «وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا»؛ پاره‌ای از شب را به نماز بیدار باش که برای تو افزون بر نمازهای واجب است. باشد که خداوند تو را به مقام پسندیده (شفاعت) مبعوث گرداند.» (اسراء/۱۷، ۷۹)

سمهودی در باب فضیلت نماز نزد این ستون، روایت‌هایی آورده است؛ از جمله آن که محمد بن حنفیه، فرزند امام علی عليه السلام به سعید بن عبدالله بن فضیل که در آن‌جا نماز می‌گزارد، گفت: این جا مصلاهی رسول خدا هنگام به جای آوردن نافله شب بوده است؛ از این رو، پیوسته آن‌جا باش.^۱

مسلمانان در گذر تاریخ برای نماز گزاردن در کنار این ستون بسیار اشتیاق داشتند و اکنون نیز پشت محراب تهجد* گرد می‌آیند. این محراب اکنون نیز موجود است؛ ولی در برابرش مانعی گذاشته‌اند تا مردم آن را نبینند^۲ و مدت‌ها است که زائران بدان دسترسی ندارند و مردم از نماز گزاردن در کنار آن محروم شده‌اند. این در حالی است که تبرک

۱. الدرّة الثمينة، ص ۲۵۷؛ تعمیر و توسعه مسجد شریف نبوی، ص ۷۶.

۲. المعالم الاثيرة، ص ۴۳.

۳. الغدير، ج ۵، ص ۱۲۴.

۴. موسوعة مكة المكرمة، ج ۲، ص ۴۲۲.

۵. معجم مقاییس اللغة، ج ۲، ص ۲۴، «حن».

مطهر و پس از ستون توبه، دومین ستون به طرف روضه و میان منبر و محراب است.^۱ پیامبر ﷺ تا پیش از ساخته شدن منبر، بر تنه درخت خرمايي تکیه می‌داد و سخن می‌گفت. پس از ساخته شدن منبر به سال ششم یا هفتم ق.^۲ نخستین بار که ایشان برای سخنرانی و موعظه بر منبر رفت، از آن تنه درخت، ناله‌ای همچون ناله ماده شتری که آن را از بچه خود جدا کرده باشند یا همانند صدای گاو^۳ در فضای مسجد طنین افکند. در این هنگام، ایشان از منبر فرود آمد و ستون را در بر گرفت یا بر آن دست نهاد. سپس آن ناله به خاموشی گرایید.^۴ آن‌گاه ایشان فرمود: اگر من آن را در بر نگرفته بودم، تا قیامت ناله می‌کرد.^۵ از این رو، ستونی که در آن مکان قرار گرفت، حنّانه خوانده شد. این ماجرا از کرامت‌ها و معجزه‌های رسول خدا ﷺ شمرده شده است. از این ستون بعدها با نام «جزعه» نیز یاد کرده‌اند.^۶ بر پایه گزارشی، به فرمان رسول خدا ﷺ آن تنه درخت را در جای خود دفن کردند.^۷

بعدها در توسعه مسجد در زمان عثمان، این تنه به دست ابی بن کعب از صحابه پیامبر ﷺ افتاد و نزد او بود تا در جای خود دفن شد.^۸ به گفته ابن جبیر که میان سال‌های ۵۷۸-۵۸۸ ق. به مدینه سفر کرده، تا سده ششم ق. این تنه در مسجد بود و مردم آن را مسح می‌کردند و بدان تبرک می‌جستند.^۹ ابن بطوطه نیز از استلام آن یاد کرده است.^{۱۰} در برخی منابع شیعی اشاره شده که بنی‌امیه پس از تجدید بنای مسجد النبی، تنه مشهور به حنّانه را از جای خود کردند.^{۱۱}

در اوایل سده چهاردهم ق. میرزا حسین فراهانی نام حنّانه را بر این ستون دیده است.^{۱۲} نماز گزاردن در کنار آن^{۱۳} و تبرک بدان سفارش شده است.^{۱۴}

◀ منابع

بحار الانوار: المجلسی (م. ۱۱۱۰ ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق؛ تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره: اصغر

۸. الدرّة الثمینة، ص ۲۶۲.
۹. رحلة ابن جبیر، ص ۱۴۹-۱۵۰؛ مدینه‌شناسی، ص ۸۸؛ نک: رحلة ابن بطوطه، ج ۱، ص ۱۵۳.
۱۰. رحلة ابن بطوطه، ج ۱، ص ۱۵۳.
۱۱. بحار الانوار، ج ۱۷، ص ۳۶۵.
۱۲. مدینه‌شناسی، ص ۸۵.
۱۳. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۴۲۶؛ جامع احادیث الشیعه، ج ۴، ص ۱۵۵.
۱۴. الغدیر، ج ۵، ص ۱۲۴.

۱. المعالم الاثیریة، ص ۴۴.
۲. بحار الانوار، ج ۲۱، ص ۴۷.
۳. دلائل النبوه، ج ۲، ص ۵۶۳-۵۶۴؛ عیون الاثر، ج ۱، ص ۲۷۸؛ السیرة الحلبیة، ج ۲، ص ۳۶۶.
۴. شرف النبی، ص ۴۳۰؛ الخرائج و الجرائح، ج ۱، ص ۱۶۵-۱۶۶.
۵. بحار الانوار، ج ۱۷، ص ۳۶۵.
۶. تاریخ و آثار اسلامی، ص ۲۱۲-۲۱۳.
۷. وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۳۸۸-۳۸۹.

استوانه سریر: جایگاه اعتکاف

پیامبر ﷺ در مسجدالنبی

استوانه سریر در سوی شرقی ستون توبه قرار دارد^۱ و نخستین ستون از سوی قبله و پیوسته به دیواره غربی حجره پیامبر ﷺ است.^۲ (تصویر شماره ۱۰)

نامیده شدن این ستون به سریر (تخت) از آن رو است که پیامبر ﷺ در روزهای اعتکاف، تختخواب یا بستر خود را که از برگ و چوب نخل یا حصیر^۳ بود، کنار آن جای می‌داد و به اعتکاف می‌پرداخت و هنگام استراحت بر آن می‌آرمید.^۴ تاریخ‌نگاران محلی مدینه، همچون ابن زباله و ابن نجار و مطری، به معرفی این ستون نپرداخته و تنها اشاره کرده‌اند که در روزهای اعتکاف ماه رمضان، تخت رسول خدا میان ستون توبه* و قندیلی که نزدیک قبر شریف قرار دارد^۵ یا نزد ستون توبه^۶ یا پشت این ستون از سوی شرق جای می‌گرفت.^۷ از این رو، برخی ستون سریر

قاندان، مشعر، ۱۳۷۲ش؛ جامع احادیث الشیعه: اسماعیل معزی ملایری، قم، المطبعة العلمیه، ۱۳۹۹ق؛ الخرائج و الجرائح: الراوندی (م. ۵۷۳ق.)، مؤسسة الامام المهدي ﷺ، ۱۴۰۹ق؛ الدرّة الثمینة فی اخبار المدینة: محمد بن محمود النجار (م. ۶۴۳ق.)، به کوشش صلاح الدین، مرکز بحوث و دراسات المدینة، ۱۴۲۷ق؛ دلائل النبوه: البیهقی (م. ۴۵۸ق.)، به کوشش عبدالمعطی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۵ق؛ رحلة ابن بطوطه: ابن بطوطه (م. ۷۷۹ق.)، ترجمه: محمد علی موحد، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۷۶ش؛ رحلة ابن جبیر: محمد بن احمد (م. ۶۱۴ق.)، بیروت، دار مکتبة الهلال، ۱۹۸۶م؛ السیرة الحلبیه: الحلبی (م. ۱۰۴۴ق.)، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۰ق؛ شرف النبی: ابوسعید واعظ خرگوشی، به کوشش روشن، تهران، بابک، ۱۳۶۱ش؛ عیون الاثر: ابن سید الناس (م. ۷۳۴ق.)، بیروت، دار القلم، ۱۴۱۴ق؛ الغدیر: الامینی (م. ۳۹۲ق.)، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۳۸۷ق؛ مدینه‌شناسی: سید محمد باقر نجفی، ۱۳۶۴ش؛ مستدرک الوسائل: النوری (م. ۱۳۲۰ق.)، بیروت، آل البيت ﷺ، ۱۴۰۸ق؛ المعالم الاثیره: محمد محمد حسن شراب، تهران، مشعر، ۱۳۸۳ش؛ معجم المقایس اللغه: ابن فارس (م. ۳۹۵ق.)، به کوشش عبدالسلام، قم، دفتر تبلیغات، ۱۴۰۴ق؛ وفاء الوفاء: السمهودی (م. ۹۱۱ق.)، به کوشش محمد محیی الدین، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۳ق.

سید محمود سامانی

۱. وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۱۸۳-۱۸۴؛ المعالم الاثیره، ص ۴۰.
۲. تاریخ و آثار اسلامی، ص ۱۹۳.
۳. اخبار المدینة، ص ۱۰۳؛ التعریف بما أنست الهجره، ص ۹۱؛ الدرّة الثمینة، ص ۲۹۸.
۴. المسجد النبوی عبر التاريخ، ص ۵۳-۵۴؛ موسوعة مكة المكرمة، ج ۲، ص ۴۳۰.
۵. اخبار المدینة، ص ۱۰۳.
۶. الدرّة الثمینة، ص ۲۹۸.
۷. التعریف بما أنست الهجره، ص ۹۱.